כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת וישב ■ כ' כסלו ה'תשפ"ב ■ 24.11.2021 ■ גליון מס' 659

תפוצה לכל קהילות ישראל

להתחיל הכל מחדש

/ הרב יעקב הלוי פילבר

ההיסטוריה הישראלית רצופה משברים הבאים לאחר חורבן או כשלון, כך היה אחר חורבן הבית [עיין ב"ב ס ב] שרבים רצו לעצור את החיים, ודווקא רבי יוחנן בן זכאי הוא שהחליט שצריך להמשיך הכל מחדש בהקמת "יבנה וחכמיה", וכך ר"ע אחר שמתו לו עשרים וארבע אלף תלמידים הלך אצל רבותינו שבדרום [עיין יבמות סב ב] והעמיד את התורה מחדש. את ההנהגה הזו שיש להתחיל את הכל מחדש גם אחרי אסון למדו רבותינו מיהודה. בנו של יעקב. לאחר מכירת יוסף על ידי אחיו כתוב בתורה: "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו" והלך לישא אשה, ועל כך מובא במדרש [ב"ר פ' פה]: "כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אני חושב עליכם . . . לתת לכם אחרית ותקוה" - "שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח". בפירוש "רמתים צופים" על הספר "תנא דבי אליהו רבא" [פרק ה] מביא אחד התלמידים דברים ששמע מהרבי שמחה בונם מפרשיסחא שהסביר את המדרש הנ"ל באופן זה: כל אחד מהשבטים היה עסוק בחזרה בתשובה מפני שחשב שעל ידו ובגללו נטרד יוסף מאביהם, וגם יהודה ראה עצמו אשם במכירת יוסף בהיותו מלך עליהם ובודאי אילו היה אומר להם להניח ליוסף היו דבריו נשמעים, והיה ביכולתו לפטור את יוסף ולהשיבו אל אביו, על כן חשב בדעתו שכובד האשמה מוטלת עליו ושהחטא שלו כה חמור עד שלא תועיל לו שום תשובה, (ולכן חשב שהוא עצמו לא יוכל לתקן את הדבר) על כן הלך לישא אשה, ואולי הבן שיולד לו ישלים את אשר הוא החמיץ בחייו.. כשאמרו פירוש זה לפני הרבי מנחם מנדל מקאצק בשם רבו ר' שמחה בונם אמר: חס ליה לפה קדוש מורי ז"ל לומר כך, ואז ביאר הוא את כוונת רבו וכך אמר: כאשר ראה יהודה מה שנעשה, וכי מכירת יוסף נגרמה בעיקר על פי עצתו, לבבו נמס בקרבו והלך במרירות גדולה מאד עד שנתבטל ממש ממציאותו, והחליט בדעתו שבוודאי איבד את כל המעלות שסיגל מיום היוולדו עד היום, וכמעט כלתה נפשו מגודל המרירות ועגמת הנפש. עד שנתיישב בדעתו ואימץ את רוחו וגמר בלבו לא להתייאש אלא להתחיל לקיים את התורה מחדש, ולהכין לבבו מעתה לעבוד את ה' אלקיו כתינוק שנולד (מפני שאיבד כבר את כל מעשיו הראשונים) והתחיל לחדש עבודתו מהמצווה הראשונה שבתורה. (פרו ורבו) וזאת המחשבה (לא להתייאש, ואפילו אם צריך להתחיל הכל מחדש יש להמשיך) הייתה כל כך יקרה לפני היודע מחשבות ובוחן לבות עד שממנו היה בורא אורו של משיח.

מדוע דבריו של אותו תלמיד כה צרמו לרבי מקאצק עד שאמר בנחישות שאי אפשר לייחס את הדברים הללו לרבו מפרשיסחא? גם בלי קשר לאורו של משיח אי אפשר לקבל את הנהגתו של יהודה לפי פירושו של אותו תלמיד, כי בכל מצב שהוא, אסור לאדם להרים ידיים ולהשלים עם הכישלון ולחדול מלנסות להמשיך ואפילו אם הוא צריך להתחיל הכל מחדש. לכן לייחס ליהודה מחשבה כאילו האדם סיים את תפקידו ואין לו תקוה, ואין לו אלא לצפות שבניו אחריו ישלימו את אשר לדעתו הוא החמיץ בחייו, המחשבה הזו היא פסולה ואינה ראויה לכל אדם, וקל וחמר למנהיג כיהודה, ועל אחת כמה וכמה שממחשבה כזו אי אפשר לברוא את אורו של משיח,

מדוע ממחשבה כזו אי אפשר לברוא אורו של משיח? כי ימות המשיח כפי שהם מתוארים לנו במקורות חז"ל יהיו ימים קשים, עד שחכמי ישראל [סנהדרין צח ב] אמרו: "יבוא משיח ולא אראה אותו" מפני שהם ידעו שלביאת המשיח יקדמו "חבלי משיח". ורק רב יוסף אמר שם: "יבוא (המשיח) ואראהו ואזכה לשבת בצל גללי חמורו". ומסביר הראי"ה את דבריהם בסוף מאמרו "המספד בירושלים": שהחמור מסמל את החומריות, והגללים מסמלים את הנטיות הגסות שהן חרפת האדם, והם גורמים לעשות צל ולהחשיך את האור הנובע ממקורה של תורה - וכל החסרונות הללו הפחידו את חכמי

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ולא יָסַף עוד
אחרי שיהודה מודה לתמר, ונולדים שני הבנים - פרץ וזרח. אומרת התורה שהוא לא יָסַף עוד לדעת...
המשך בעמ' 2

שו"ת חורף
האם ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות וכינוסים בימי החנוכה כמו שמברכים על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת?...
המשך בעמ' 3

סיפור לשבת
עיסקת מקרקעין עם כומר העיירה
הרב מפוניבז', רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, היה אברך כשהתמנה לרבה של העירה פוניבז' - ממלא...
המשך בעמ' 6

שביבים
- *תבע את עלבון הבדדיצ'בער*
- *גערה בלובש "מודערן"*
- *הנרות הללו קודש הם*
- *הזכות לדון לכף זכות*
- *"לדון דיני נפשות אינך חוושש?"*

המשך בעמ' 7

תולדות יעקב יוסף
"אלה תולדות יעקב יוסף" מבאר רבינו אור החיים הקדוש, בהקדם דברי חכמינו על הכתוב "וישב יעקב"...
המשך בעמ' 10

הקייסים שלא נכנעו לתוודרוס השני
מלך אתיופיה תיאודור (תוודרוס השני) היה נוצרי אדוק, והושפע רבות ממיסיונרים שהסיתו אותו כנגד...
המשך בעמ' 11

ישראל עד שביקשו שלא להיות באותה תקופה. אבל רב יוסף התחזק וידע שסוף כל אלו להיכנע מפני אורה של תורה ודעת אלקים, על כן העדיף לשבת בצל גללי החמור, ובתוך חשכת הצל ידליק נר מצווה ותורה אור, ומעט מן האור ידחה הרבה מן החושך, והרע יהפך לטוב והקללה לברכה. - ומוסיף שם הראי"ה - וזהו מה שאמרו בזוהר ד"רב מתיבתא (ראש הישיבה) אשר בהיכלא דמשיחא אמר: מאן דלא הפיך מרירא למתיקא, וחשוכא לנהורא לא ייתי הכא" (מי שלא הופך מר למתוק וחושך לאור אל יבוא לכאן) - ומסיים שם הראי"ה - וזהו יסוד הכשר דורו של משיח היודע להשתמש בכל הכוחות אפילו היותר גסים לצד הטוב והקדושה המיוחדת שנתעטרו בה ישראל". מתוך דברים אלו נלמד שלא מספיק להיות אידיאליסטים וערכיים, אוהבי ארץ ישראל הנלחם עליה במסירות ונחישות, אם אחר כל משבר, קל או קשה, נרים ידיים ונתפס לייאוש וחדלון, נפסיק מלהמשיך להתמודד עם האתגר הגדול העומד בפנינו להפוך את החברה הישראלית ממר למתוק ומחושך לאור, כי אז לא נוכל להיות תלמידי ישיבתו של מלך המשיח. אין לנו אלא ללמוד מיהודה גם כשחשב שהכל אבוד לא הרים את ידיו ולא השליך את המשימות על אחרים, אלא התאושש והחליט להתחיל הכל מחדש, דווקא ממנו בורא הקב"ה את אורו של משיח.

ולא יָסַף עוד

/ הרב איתמר הרשקו

אחרי שיהודה מודה לתמר, ונולדים שני הבנים - פרץ וזרח. אומרת התורה שהוא לא יָסַף עוד לדעת אותה. הביטוי 'לא יסף', מתבאר בשני אופנים שונים. מחד זהו ביטוי לכך, שיהודה המשיך לחיות עם תמר. ומאידך זו אמירה על כך, שיהודה פירש מתמר ולא חי עמה כבעלה[1].

לאורך כל דברי 'ימי יהודה', שבים ועולים אותם העניינים. כפי שארע עם יהודה ותמר.

כבר בזמן לידתו של אבי השבט - יהודה, מודה אימו על לידתו מאידך. אך מיד אח"כ היא גם עומדת מלדת[2]. אח"כ מתחתן יהודה, עם בת איש כנעני. והיא יולדת לו שלושה בנים, אך מיד אח"כ עומדת מלדת[3].

גם בברכתו של יעקב אבינו ליהודה, הוא נותן לו עניין זה. כשדוד המלך מתחיל כגור - ההופך לאריה[4]. ומאידך אין מלכותו יוצאת בכל העולם, עד שיבוא בן בנו - מלך המשיח וישלים זאת[5].

ואף בלעם אומר כזאת, על דוד ומלך המשיח. כשהתנבא בתחילה על דוד, כמי שיחל בביסוס המלוכה בישראל[6]. אך רק מלך המשיח ישלים את משימת הדורות - כשלא יישאר שריד להר עשיו[7].

ולבסוף מברך משה את שבט יהודה, כדרך שברכו יעקב[8]. שלמרות ניצחונות המלכים הראשונים, נשאר גם לאחרונים לגבור על האויבים[9]. וכל אחד מהם הניח לבנו, מקום להתגדר בו[10].

ועל כן יהודה מוליד, שני בנים גיבורים וצדיקים כמותו[11]. ולכל אחד תפקיד שונה, בדברי ימי יהודה.

האח שפרץ דרכו החוצה - פרץ, הוא אבי שושלת דוד. שכן המלכות צריכה לפרוץ גדרות, ולעשות דרכים חדשות. וכך נהג דוד בביסוס המלכות בישראל. ואילו האח שאמור היה לצאת ראשון[12] - זרח, משמש כמראה הדרך לפני אחיו. ולכן על ידו, שמים את חוט השני. כביטוי לכך שהוא כמשנה למלוכה.

ומבניו יצא עכן, שנתן כבוד לאלוקי ישראל. בכך שהודה על לקיחת השלל מהביזה מאידך[13], וביחד עם זאת חיזק את עניין הגורל[14]. ודבר זה סלל את הדרך לחלוקת הארץ בגורל, שהתקבל על כל השבטים[15].

את המשניות הזו, הנהיגו בני יהודה בכל הדורות. חלקם פרצו את הדרך לפני העם, והחלק האחר הביא אחריו את העם. וכך נשיאי ארץ ישראל לאחר ימי בית שני, היו כולם נעימים ונוחים לעם. ואילו נשיאי בבל, היו רודים בעם[16]. משום שנשיאי בבל - היו מבני בניו של דוד, ואילו נשיאי ארץ ישראל היו צאצאי דוד, דרך אמותיהן[17].

ומכיוון שהאחים הם תאומים, המשלימים זה את זה[18]. לא מתגלה כוחו של שבט יהודה, אלא בדרך הזו. ולכן מצד אחד יהודה, לא שב לדעת את תמר. שכן כעת הוא מבין את צדקותה, כיצד נשמרה מאיש רק עבורו[19]. ומכאן והילך הוא יודע את תמר, בהבנה אחרת לגמרי.

וזהו התהליך שהחל בית דוד, לעשות בעם ישראל. בראשונה הקימו דוד ושלמה את המקדש, שאמנם לא נשאר לנו. אך מאידך הם סללו את הדרך, לקראת הקמת המקדש השלישי. בהוצאת כל אוצרות הדורות הקודמים[20], ממקום גניזתם בתחתית הר הבית[21].

1 - **ולא יסף עוד** יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק (וחבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו) - רש"י בראשית לח, כו

2 - ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת - בראשית כט, לה

3 - **והיה בכזיב** (פסחים נ) (ב"ר) שם המקום ואומר אני ע"ש שפסקה מלדת נקרא כזיב ל' (ירמיהו טו) היו תהיה לי כמו אכזב (ישעיהו נה) אשר לא יכזבו מימיו דאל"כ מה בא להודיענו ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו' פסקת - רש"י שם לח, ה

4 - **גור אריה** על דוד נתנבא בתחלה גור (ש"ב ה) בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרגם אונקלוס שלטון יהא בשרויא בתחלתו - שם מט, ט

5 - **עד כי יבא שילה** מלך המשיח שהמלוכה שלו וכן ת"א ומ"א שילו שי לו שנא' (תהלים עו) יובילו שי למורא - שם, י

6 - **וירם מאגג מלכו** מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק. **ותנשא מלכתו** של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה - רש"י במדבר כד, ז

7 - **וירד מיעקב** ועוד יהיה מושל אחר מיעקב. **והאביד שריד מעיר** מעיר החשובה (של אדום והוא רומי) ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים ולא יהיה שריד לבית עשו - שם, יט

8 - אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב (ד"א) - רש"י דברים לג, ג

9 - **שמע ה' קול יהודה** תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב. **ועזר מצריו תהיה** על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו - שם, ז

10 - דרש להן מקרא זה (מלכים ב יח, ד) 'וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן'. אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל עבודה זרה שבעולם אסא ויהושפט ביערום, אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו - חולין ו:

11 - **ותהר לו** גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו - רש"י בראשית לח, יח

12 - **ויתן יד** הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה - שם, כח

13 - ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני - יהושע ז, יט
14 - **שים נא כבוד** התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל הגורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק - רש"י, שם
15 - **ויען עכן** ראה בני יהודה נאספים למלחמה אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל - שם, כ
16 - כדתניא (בראשית מט, י) לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט, ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים - סנהדרין ה.
17 - והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי - תוד"ה דהכא שבט והתם מחוקק, שם
18 - **והנה תאומים** מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים - רש"י בראשית לח, כז
19 - **כי ראתה כי גדל שלה וגו'** לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים - שם, יד
20 - תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלקיכם ואת עמו ישראל - דברי הימים ב לה, ג
21 - **תנו את ארון** רז"ל אמרו שצוה לגנזו במקום מטמון שעשה שלמה למען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל - מצודות, שם

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

הדלקת נרות חנוכה במסיבות וכינוסים

שאלה: האם ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות וכינוסים בימי החנוכה כמו שמברכים על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת?

תשובה: תחילה אברר שורש המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת ולאחר מכן אתייחס לנידון הכינוסים והמסיבות.

הנה יש לברר מדוע נהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, הרי כל אחד מדליק בביתו, ומדוע בנוסף לכך יש להדליק גם בבית הכנסת?

ד' טעמים להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

ואכן הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת אינה מצווה מדברי סופרים כמו הדלקת נר חנוכה בבתים, אלא היא מנהג שהונהג בתקופת הראשונים, ונראה שניתן לציין למנהג זה ארבעה טעמים שונים:

א: כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו בקי במצווה זו ואינו מדליק בביתו.

ב: כדי להוציא ידי חובה את האורחים שאוכלים ושותים וישנים בבניין בית הכנסת.

ג: יש בזה הידור מצווה לעניין 'פרסום הנס'.

ד: לעשות 'זכר למקדש' בבית הכנסת שהוא 'מקדש מעט' זכר להדלקת המנורה בבית המקדש.

ועיין בהערה מקור הטעמים הנ"ל[א].

והנה על הטעם הראשון מצינו חולק על כך[ב] - וכך מקובל להלכה - שאין אפשרות למי שאינו בקי לצאת ידי חובת מצוותו בהשתתפות במעמד הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת שהרי מצוות נר חנוכה היא 'נר איש וביתו' ולכן כדי לצאת ידי חובה צריך להדליק במקום הדיורים, והדלקה של נר חנוכה בבית כנסת לא יכולה להוציא ידי חובה מי שלא גר בבניין בית הכנסת, וכך פסק הרמ"א וזה לשונו[ג]:

'ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ, וצריך לחזור ולהדליק בביתו'.

וגם הטעם השני לא מצוי בזמננו, שבזמנם אכן בניין בית הכנסת היה מקום אש"ל (אכילה שתיה ולינה) עבור אורחי העיירה[ד], כמבואר בגמרא במסכת פסחים[ה] שהיו עושים קידוש בליל שבת בבית הכנסת עבור האורחים שהיו אוכלים ושותים ולנים בבניין בית הכנסת, אך בזמננו אין מצויים אורחים שגרים בבניין בית הכנסת ומשום כך כתב השולחן ערוך בהלכות שבת[ו] שטוב יותר להנהיג לא לקדש בבית הכנסת[ז].

וגם בנכונות הטעם השלישי בזמננו יש לפקפק, מאחר והמעיין במקור המרכזי לטעם זה והוא בשו"ת הריב"ש[ח], ימצא שביאר טעם זה לפי זמנם שלא היו יכולים לקיים את המצווה כתקנה שהיו מדליקים בתוך הבתים מפני הסכנה שיד האומות תקפה עלינו והיו מדליקים בתוך הבתים, ולא היה פרסום הנס אלא לבני הבית בלבד, ולכן הנהיגו להדליק בבית הכנסת כדי לעשות פרסומי ניסא דרבים עכת"ד, ולפי זה בזמננו שרבים מדליקים בפתחי הבתים ובחלונות ונרות החנוכה נראים לעיני כל ב"ה, שמא כבר לא שייך טעם זה[ט].

שעם פרסום הנס על פי דרכו של הגר"א

אמנם בתורתו של הגר"א מצאנו אור חדש לביאור מנהג זה, והוא מדמה את מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת למנהג אמירת ההלל בליל הסדר בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית, למרות שכל אחד אומר אחר כך את ההלל בביתו על סדר ההגדה[י] ואם כן מה טעם לומר גם בבית הכנסת? אלא שבכל מצווה שיש בה גדר של 'פרסום הנס' גדר זה נחלק לשניים - פרסומי ניסא דיחיד, ופרסומי ניסא דרבים.

ומשום כך מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת כדי לקיים 'פרסום הנס דרבים', כלומר פרסום הנס שבא מכוחו של 'ציבור' ולא מכוחו של 'יחיד'.

וראה בספר 'הררי קדם'[יא] שעל פי הבנה זו ביאר מדוע נהגו להדליק בבית הכנסת דווקא בין מנחה לערבית, ועוד כתב שם שמנהג הגר"ח בבריסק היה להדליק את נרות החנוכה בבית הכנסת במוצאי שבת חנוכה קודם אמירת 'ויהי נועם' ובערב שבת חנוכה

היה מקפיד שלא יברך הש"ץ על ההדלקה שקודם תפילת מנחה-כל זמן שלא התאסף מניין[יב], וכל זה משום גדר זה של 'פרסום הנס של ציבור'[יג].

ומעתה יש לומר שאף בזמננו שרבים מדליקים בחצרות הבתים ובחלונות, ונרות החנוכה נראות לעיני כל, מכל מקום סוף סוף זהו פרסום הנס שבא מכוחו של יחיד, ועדיין המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת במקומו עומד, כדי לקיים 'פרסום הנס' שבא מכוחו של ציבור[יד].

אך הטעם הרביעי - 'זכר למקדש' - שייך בזמננו ללא פקפוק לכאורה, ואולי יש להוכיח שלמעשה זהו הטעם העיקרי מכך שהשולחן ערוך והרמ"א כתבו[טו] למקם את החנוכייה בבית הכנסת באופן שתואם את צורת עמידת המנורה בבית המקדש.

על כל פנים - מאיזה טעם שיהיה - השולחן ערוך פסק להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, ואף כתב שמברכים על נרות חנוכה אלו[טז].

סתירה בפסקי השולחן ערוך

ויש שתמהו[יז] על פסק זה של השולחן ערוך לברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, והרי גם אחרי כל הטעמים הנ"ל, סוף סוף אין זה אלא בגדר 'מנהג' ולא מצווה מדברי סופרים, ואם כן היאך פסק השולחן ערוך לברך על מנהג זה, שהרי בהלכות ראש חודש[יח] פסק השולחן ערוך לא לברך על אמירת ההלל בראש חודש מאחר ואינו אלא 'מנהג' (בשונה מאמירת ההלל בחגים שזו מצווה גמורה)?

ונאמרו כמה תירוצים באחרונים ליישב סתירת השולחן ערוך בזה, ראה בהערה[יט].

הדלקת נרות חנוכה במסיבות וכינוסים

והנה על פי כל הנ"ל דנו פוסקי זמננו האם ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות חנוכה, באולמי שמחות, בכינוסים וכדומה הנערכים בימי החנוכה.

ורוב הפוסקים נקטו שלא ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה אלו, מאחר ועל אף שיש בזה עניין של 'פרסום הנס' מכל מקום שמא לא תיקנו אלא בבית הכנסת דווקא, והרי אפילו על המנהג של הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת נשפך הרבה דיו ונשתברו הרבה קולמוסים כדי ליישבו ולכן 'הבו דלא לוסיף עליה', ואין לנו אלא מה שנהגו ולא לחדש מנהגים חדשים, ובפרט שהטעם של 'זכר למקדש' שייך רק בבית הכנסת ולא באולמי שמחות, וראה לשונות הפוסקים בהערה[כ].

ואני הקטן ברצוני להוסיף לכל הנ"ל טענה נוספת לפי דרכו של הגר"א, שהעניין הוא לקיים 'פרסום הנס דרבים' הבא מכוחו של ציבור, אם כן יש לדעת שלא כל אסיפת אנשים נחשבת 'ציבור', אלא רק אסיפת אנשים לצורך דבר הנעשה במניין, כגון לתפילה וכדומה, וכבר כתבתי כך לעניין 'קריאת התורה' לפוסקים שנוקטים שהוא 'חובת הציבור' ויחיד אין עליו חיוב לשמוע קריאת התורה אלא רק באופן שהוא חלק מ'ציבור', האם נאמר שאם אותו יחיד שלא היה בבית הכנסת ביום קריאת התורה, אבל לאחר מכן בדרך למקום עבודתו עולה הוא על אוטובוס, ושם הוא מתקבץ - במקום אחד - עם עוד תשעה יהודים (שגם הם לא שמעו עדיין קריאת התורה באותו יום) האם נבוא ונאמר שמעתה חלה עליהם חובה לקיים 'קריאת התורה' משום שיש כאן 'ציבור'?

לכאורה אין זה נחשב 'ציבור', ורק כאשר מתאספים עשרה יהודים לצורך דבר הדורש מניין - אז יש להם שם של ציבור[כא].

וממילא כאשר מתאספים עשרות אנשים ואף מאות לאירוע כזה או אחר, אין עליהם שם של 'ציבור' ואין זה נחשב 'פרסום הנס' של ציבור, אלא אם כן במהלך האירוע / כינוס מתפללים שם תפילות מנחה וערבית ורוצים להדליק בין מנחה לערבית ועיין בהערה[כב].

אך יש מהפוסקים[כג] שנוקטים שיש מקום לברך על הדלקת נרות חנוכה בכל מקום קיבוץ רבים כגון מסיבות, אירועים וכדומה, ובאופן מפתיע[כד] כך גם דעת הגר"ע יוסף זצ"ל[כה], ונקטו כך משום שלדעתם עיקר הטעם משום 'פרסום הנס'[כו] ולכן לא שנא בית כנסת ולא שנא מקום כינוס אחר, בכולם ניתן להדליק ולברך כדי לפרסם את הנס[כז].

ברכת 'הרואה' על נרות חנוכה שבבית הכנסת

והנה יש לעיין האם ניתן לברך ברכות 'הרואה' על נרות חנוכה של בית הכנסת[כח] - ומצאנו בזה מחלוקת בין הפוסקים[כט], ולכאורה יש מקום לתלות נידון זה בטעמים השונים הנ"ל שאם היא הדלקה מטעם 'זכר למקדש' מסתבר שאין לזה שם של 'נר חנוכה' אך אם הוא משום פרסום הנס דרבים - יש לצדד ולומר שיכול הרואה לברך על נרות אלו.

ולתועלת הסיכום אסכם את הנפקא מינות האפשריות בין הטעמים השונים להדלקת נר חנוכה (ובין הבנתו של הגר"א בטעם פרסום הנס להבנה הרגילה) כפי שהתבאר עד עתה בגוף השו"ת ובהערות:

א) האם ניתן להדליק ולברך בערב שבת חנוכה עוד קודם שהתאסף מניין?

ב) במוצאי שבת חנוכה האם יש להדליק בדווקא קודם 'קדיש תתקבל' של תפילת ערבית?

ג) האם ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות וכינוסים?

ד) האם ניתן לברך 'ברכות הרואה' על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת?

ה) מי שמדליק בביתו ביום הראשון האם יברך שהחיינו שוב כאשר מדליק שוב בבית הכנסת?

ו) האם צריך ציבור של עשרה אנשים בשביל להדליק בבית הכנסת או אפשר גם בפחות מכך[ל].

ז) אם קטן יכול להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת[לא].

א - הנה הבית יוסף בסימן תרע"א כתב בשם הכל בו שני טעמים להדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, או משום האורחים (טעם ב') או משום פרסום הנס, אך במקור הדברים בכל בו כתוב קצת אחר וזה לשונו (סימן מ"ב) **'ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש'**, ועיין בריב"ש סימן קי"א שכתב רק טעם 'פרסום הנס', ומכל הנ"ל נראה שניתן להוציא ארבעה טעמים שונים למנהג זה וכמו שכתבתי למעלה.
שוב מצאתי שכן סידר את ד' הטעמים הנ"ל כנ"ל בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סימן ס"ח ועיין שם מה שהביא משו"ת בנין שלמה להקשות על הב"י שכתב בשם הכל בו טעם שלא כתב ועיין שם עוד מה שכתב בכל זה.

ב - שו"ת הריב"ש סימן קי"א.

ג - סימן תרע"א סעיף ז'.

ד - ועיין בשו"ת מנחת אלעזר שם מה שכתב ליישב מה שקשה לכאורה שגם אם אורחים מצויים מ"מ איך תועיל להם ההדלקה ללא שישתתפו בפרוטה.

ה - דף ק"א עמוד א'.
ו - סימן רס"ט סעיף א'.
ז - ואמנם שם כתב השו"ע ליישב מנהג המקומות שכן עושים קידוש בבית הכנסת אע"פ שאין אורחים מצויים משום שבטל הטעם לא בטלה התקנה, אך בהלכות חנוכה לא נכנס כלל לכך, וכתב בפשיטות שמדליקים ומברכים על נרות חנוכה ומבואר אם כן שהטעם של האורחים הוא לא הטעם העיקרי, ועוד שהמעיין בבית יוסף בסימן רס"ט יראה כמה טעמים נוספים ליישב את מנהג הקידוש בליל שבת בזמננו בבית הכנסת, וטעמים אלו לא שייכים כלל במנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.
ח - סימן קי"א.
ט - שוב מצאתי הערה זו בספר 'מועדים וזמנים' לגר"ש שטרנבוך שליט"א חלק ו' סימן פ"ט.
י - וראה מש"כ במקום אחר אודות גדר אמירת ההלל בליל הסדר.
יא - מועדים א' סימן קפ"ח. וכן הוא בספר נפש הרב 'ליקוטי הנהגות - חנוכה' בשם הגר"מ סולוויצ'יק.
יב - וזה דלא כמגן אברהם סימן תרע"א ס"ק י', והובא להלכה במשנה ברורה שם ס"ק מ"ז, אלא כשיטת המור וקציעה (היעב"ץ) כמבואר בביאור הלכה שם ד"ה 'ויש נוהגים להדליק בע"ש קודם המנחה'.
יג - וראה עוד בהערה כ"א.
יד - ועיין בשו"ת זרע אמת חלק א' סימן צ"ו שכתב לחדש שמי שמדליק נרות חנוכה בביתו בליל א' של חנוכה, ולאחר מכן מדליק בבית הכנסת (מצוי בנר ראשון שחל בערב שבת) מברך שוב 'שהחיינו' בבית הכנסת (ובמקרה הפוך פסק שלא יברך 'שהחיינו' אלא"כ מדליק בשביל להוציא אשתו ובני ביתו ומובא פסק זה להלכה במשנה ברורה סימן תרע"א ס"ק מ"ה) וביאר שם שהרי זה דומה למי שבירך ברכות התורה לעצמו ותכף קראוהו לעלות לתורה שחוזר ומברך עכת"ד, ונראה שדבריו תואמים לדרכו של הגר"א שיש דין של פרסום הנס של יחיד ודין פרסום הנס של רבים (אך יש לציין שדין זה של הזרע אמת לא מובא להלכה במשנה ברורה, אך השערי תשובה הביאו, ועיין במ"ב שם מהדורת דרשו הערה 78 שהגרי"ש אלישיב זצ"ל נקט שמאחר והמשנה ברורה לא הביא דין זה להלכה, סימן שלא סובר כן, אבל בשם החזו"א הביאו שכן היה נוהג כן להלכה, וע"ע בספר פסקי תשובות סימן תרע"א הערה 59) וראה דברי הגרשז"א בספר הליכות שלמה פרק י"ז הערה 9 שתמה על ספק זה של הזרע אמת וז"ל **'לכאורה תמוה שאם הדליק קודם בבית כנסת לא יכול לברך שוב בבית, א"כ אם הדליק בבית שכבר בירך שהחיינו בקיום המצווה כן יוכל לברך בבית הכנסת? והשיב רבינו דאף שתמיהה נכונה היא מ"מ כיוון שכך הוא המנהג כמ"ש הפוסקים צ"ל שסו"ס בבית הכנסת הוי פרסומי ניסא טפי'** עכ"ל, ולאמור עפ"י דרכו של הגר"א אתי שפיר.
ויש לציין גם ללשון הלבוש (תרע"א סעיף ח') 'נוהגין להדליק גם בבית הכנסת ולברך עליהם שזהו פרסום הנס שלנו **באסיפת הציבור**'.
טו - סימן תרע"א סעיף ז'.
טז - אמנם היו כאלו שמחמת ספיקות הללו משכו ידיהם מלהדליק בבית הכנסת, עיין שבלי הלקט עניין חנוכה סימן קפ"ה, ועיין גם בספר 'תניא' (רבתי) סימן ל"ה, וכן בשו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן שע"ד כתב ששמע שמרן החת"ס מנע את עצמו מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת (אמנם במקום אחר ראיתי בשם ספר 'מנהגי החתם סופר' שהיה משתמט מלהדליק בבית הכנסת ביום הראשון דווקא מחמת הספק האם צריך לחזור ולברך 'שהחיינו' בביתו), וע"ע מ"מ בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן ל'.
יז - שו"ת חכם צבי סימן פ"ח ומובא בבאר היטב ובשערי תשובה על השולחן ערוך שם.
יח - אורח חיים סימן תכ"ב סעיף ב'.
יט - **א.** יש שתירצו שמנהג הדלקת נרות חנוכה בבית כנסת הוא לא יצירה של דבר חדש, אלא הרחבה של מצוות הדלקת נר חנוכה, להוסיף בפרסום הנס וממילא שייך לברך עליו 'אשר קדשנו במצוותיו' שהוא חלק ממצוות הדלקת נרות חנוכה, אבל אמירת ההלל בראש חודש הוא יצירה חדשה ולא שייך לומר עליו 'וציוונו' לדעות שלא מברכים על המנהג (ראה שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן קפ"ה וכן מנחת שלמה חלק ב' סימן נ"ג אות ב' ד"ה 'ומיהו בעיקר').
ב. היעב"ץ (בנו של החכם צבי) תירץ (מור וקציעה סימן תרע"ב) שמאחר ויש שיטות שונות אם יש לברך על המנהג, הרי על אף שביחס לאמירת ההלל של ראש חודש הסיק השו"ע שלא לברך הוא מחמת ספק ברכות להקל, אולם בהדלקת נרות חנוכה לא שייך לומר 'ספק ברכות להקל', שהדלקה ללא ברכה אין בה כלל פרסומי ניסא, שהרי מדליקים נרות בכל ערב להאיר את הבית, והפרסומי ניסא נוצר רק מאמירת הברכות, ולכן בזה הכריע השולחן ערוך לברך שלא שייך לומר בזה 'ספק ברכות להקל'. ובמילים אחרות: השו"ע נוקט שלא לברך על מנהג, אבל שונה הדבר כאשר המנהג עצמו הוא לברך ודו"ק.
ג. מרן הגר"ע יוסף זצ"ל כתב לחלק בין מנהגים שהנהיגו חכמי ישראל את העם שניתן לברך עליהם, לבין מנהגים שהעם נהג מעצמו, עיין בדבריו בשו"ת יבי"א חלק ז' או"ח סימן נ"ז ועיין שם עוד דרכים ליישוב קושיא זו.
ד. עוד יש ליישב עפ"י חידושי הרי"ז הלוי על הרמב"ם הלכות ברכות - עיין בספר 'ודברת בם' (טרופ) חלק ב'.
ה. עיין שו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ק"ג.
כ - **שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן ל):** 'ברור הדבר שאין לברך, ופוק חזי כמה דיות נשתפכו בקשר למנהג ההדלקה בבית הכנסת ואיך שאפשר לברך על כך, וכמה מגדולי דורות הקפידו באמת שלא לברך על ההדלקה בביהכ"נ [הגם שלמעשה כן מברכין כפסק השו"ע]...על כן ברור ופשוט הדבר שאין בכחנו להוסיף עוד ולהנהיג להדליק ולברך על הדנ"ח במסיבות, ויש למנוע זאת, והמברך מברך ברכה לבטלה, והנמנע יקבל שכר על הפרישה'.
שו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן סה): 'הנה כמה דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בביהכ"נ כמבואר בתשו' הריב"ש (סי' קי"א) ובתשו' חכם צבי (סי' פ"ח), ואיך יעלה על הדעת לחדש מעצמנו מה שלא שערו אבותינו, וביותר על עיקרם של אסיפות כאלה אין רוח חכמים נוחה הימנם ואיכמ"ל'.
שו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן סה): 'הנה כבר נשאלתי על זה כמה פעמים, ודעתי העני' דאין לברך, וטעמי ונמוקי דהפוסקים נתקשו בעצם המנהג של הדלקה גם בבית הכנסת...והנה בטעם להוציא שאינו בקי חולק הריב"ש שם שהי' אביר הפוסקים שכ' שאין אדם יוצא בזה, - וא"כ עיקר הטעם במש"כ הכל בו משום הידור מצוה פרסום הנס וזכר למקדש, וא"כ אולי לא נתיסד המנהג רק בבית הכנסת דיש בזה דמיון להדלקת מנורה במקדש ואיכא בזה זכר למקדש...ואם אמרו בבית הכנסת דנעשה כאחד ממנהגי בית הכנסת הקדושים מנ"ל להוסיף במה שאינו דומה, וכל מנהגי ישראל נתיסדו בטעמים שנגלו לפני מיסדי התקנה, וכיון שאין נידון דידן דומה לגמרי אין בכחנו להוסיף, וידעתי גם ידעתי שהיו מדינות שהיו מברכים במסיבות כאלה אבל מי יודע אם רוח חכמים נוחה מהם'.
ספר הליכות שלמה (חנוכה פרק י"ז סעיף ד' ובהערה 8 שם): 'אין מברכין על הדלקת נרות חנוכה באסיפות וכדו', דהואיל והברכה שבבית הכנסת היא עצמה אינה מעיקר התקנה, הבו דלא לוסיף עליה - כן התריע רבנו (הגרש"ז) על מה שהיה נפוץ לברך על הדלקת הנרות במסיבות חנוכה וכדו'.
וכן דעת **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** כמובא בשו"ת יישא יוסף חלק א' סימן קל"ח אות ד'.
כא - ובספר הררי קדם הביא לחדש יותר שגם ציבור שהתאסף לתפילת ערבית אך כבר סיים את התפילה פקע שם 'ציבור' לאחר שהתפללו ואין זה אלא 'ברוב עם' ללא חלות שם 'ציבור' ולכן יש להקפיד להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בין מנחה לערבית שעדיין שם ציור עליהם, ומשום כך הקפיד הגר"ח להדליק במוצאי שבת קודם אמירת 'קדיש תתקבל' ובמנחה בערב שבת חנוכה רק לאחר שכבר התאספו מניין של אנשים קודם תפילת מנחה כמבואר לעיל.
כב - שוב מצאתי הערה זו גופא בספר הררי קדם שם שכתב להעיר על פי זה על אלו המדליקים נר חנוכה במקומות שמתאספים שם רבים כגון בכינוסים של צדקה וכו' שאין להם תורת ציבור אמנם הביא שם גם דוגמא של הדלקות במהלך החתונה, וזה צ"ע שלכאורה מאחר וצריך עשרה לברכות הנישואין א"כ יש לזה שם ציבור, ובאמת משמע ממנו שרק כאשר מתאספים לתפילה זה נחשב ציבור, וגם בספר 'נפש הרב' שם העיר הערה זו, ושם כתב שאין שם 'ציבור' אלא כאשר הצטרפו מקודם לתפילת מנחה (שכל זמן שעוד לא התפללו אין שם 'ציבור' עליהם) ועומדים כעת להתפלל ערבית (שאם לא כן כבר פקע שם 'ציבור' מעלייהו עיין שם, ולפי זה גם בחופה אין שם 'ציבור' שקודם לכן עוד לא נחשבים ציבור ולאחר החופה כבר פקע מעלייהו שם ציבור, אלא שיש לעיין באופן שבין החופה לכניסה לאולם נעמדים לתפילת ערבית וקודם לכן רוצים להדליק נרות חנוכה ויש לעיין עוד (וכן יש להעיר שיש עוד ברכות הנישואין בתום הסעודה).
כג - כן כתב בשו"ת אז נדברו, וכן כתב הגר"י רוזנטל בספר משנת יעקב הלכות חנוכה עמוד ר"ס.
כד - כתבתי 'באופן מפתיע' כי בדרך כלל פוסקי ספרד יותר מחמירים בספק ברכות להקל.
כה - שו"ת יביע אומר חלק ז' אורח חיים סימן נ"ז אות ו'.
כו - ולא נקטו שצריך דווקא שם 'ציבור'.
כז - והיה מקום לומר שניתן לקיים 'פרסום הנס' גם בהדלקה ללא ברכה, אך עיין לשון הכלבו המובא בבית יוסף 'לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם', ועיין ביעב"ץ המובא לעיל הערה י"ט.
כח - דין 'הרואה' נמצא בשו"ע סימן תרע"ו סעיף ג'.
כט - בשו"ת התעוררות תשובה חלק א' סימן ק"ג וכן בשו"ת מנחת אלעזר חלק ב' סימן ס"ח כתבו שהטעם שתיקנו להדליק נרות חנוכה בבית כנסת הוא כדי שמי שלא נמצא בביתו ולא מדליקים עליו בביתו יוכל לכל הפחות לברך על הנרות בבית הכנסת מדין 'הרואה', אך בשו"ת אגרות משה חלק א' אורח חיים סימן ק"צ כתב שמאחר והם אינם נרות של מצווה אלא של מנהג אין הרואה יכול לברך עליהם.
ל - עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ב' סימן ס"ח.
לא - עיין שו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן ס"ה, ושו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן שצ"ז, וחלק ב' סימן של"ה.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

סיפור לשבת

עיסקת מקרקעין עם כומר העיירה

הרב מפוניבז', רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, היה אברך כשהתמנה לרבה של העירה פוניבז' – ממלא מקומו של רבי איצל'ה פוניבז'ר. הוא קיבל עיירה שהיו בה תלמוד תורה קטן, וישיבה, שעוד איכשהו החזיקה מעמד. היה לו חלום – להפוך את פוניבז' למעצמה של חינוך: לבסס את התלמוד תורה, ולייסד ישיבה קטנה וישיבה גדולה, וכוללים של אברכים, בית ספר יסודי לנערות, וסמינר וכו' – קמפוס של חינוך!

בשביל להתחיל לממש את החלום, הוא היה צריך שטח קרקע גדול. מהשמים הקרו לפניו הזדמנות ממש נדירה – הכומר של פוניבז' היה בן למשפחת האצולה שפעם שלטה בעיירה, והוא היה הנצר האחרון למשפחה זו וירש המון קרקעות. הוא ידע שהוא לא משאיר אחריו ילדים, אז החליט למכור את השטחים שלו. לפי ערך הקרקע, הם היו שווים ששים אלף רובלים – הון בלתי נתפס בימים ההם, אבל הוא פרסם, שמי שיתן לו חצי מחיר, כלומר שלושים אלף רובלים במזומן – הוא ימכור לו את הקרקע! עבור הרב מפוניבז' זו היתה ממש הזדמנות חייו! הוא עלה אל הכומר, והתחיל להתמקח: "מי ייתן לך ששים אלף רובלים?!" ענה לו הכומר: "האמת היא שיש מי שמוכן לתת, אבל הוא רוצה לפרוס זאת בתשלומים... אני רוצה חצי מחיר, אבל במזומן! אתה רציני או לא?" ענה לו הרב: "תוריד לעשרים וחמש אלף, וגמרנו עניין!" "אבל מזומן!" אמר הכומר. אמר לו הרב: "תשמע, אתה הכומר של העיירה, ואני הרב של העיירה. אינני אדם עשיר, ואין בידי כרגע את הסכום הזה. תן לי מרווח של זמן, כמה חודשים. לעשות סבב בין עשירי רוסיה ולחמם את לבבם, שיחליטו לפתוח את הכיס!"

הדבר לא מצא חן בעיני הכומר... "אתה יודע מה?" אמר הכומר, "תביא לי כעת חמשת אלפים רובל מזומן, ואני אתן לך חודשיים לעשות את הסבב שלך, ולאסוף תרומות. אם בתום החודשיים [יום א' בשעה 11:00] אני לא רואה את העשרים אלף הנוספים – אין עסקה, ואבדת את דמי הקדימה! מסכים או לא?" "אשאל את אשתי", ענה הרב. חמשת אלפים רובל – זה כל הכסף שהיה לרב מפוניבז' ולזוגתו, מהנדוניה שהוא קיבל מחותנו – הרב של ווידג'. החותן רצה את העילוי של עולם הישיבות. חסך את כל ההכנסות שלו מה"דיני תורה' שקיים, ונתן חמשת אלפים רובל לזוג הצעיר – זה מה שיש להם...

הלך הרב מפוניבז' לביתו ושאל את אשתו: "את מוכנה לתת את חמשת אלפים הרובלים?" והיא אמרה מיד: "כן! אני אתך..." לקח את הכסף, הלך לכומר, וחתמו על זיכרון דברים. יש לו עתה חודשיים לגייס את הסכום הנותר.

הוא לא התעצל! נסע לפטרבורג, נסע לקובנה, נסע לוילנא, דיבר עם כל הגבירים, חימם אותם, הלהיב אותם – הוא פתח להם את הלב, אבל לא את הידי!... כולם הסכימו עקרונית לתרום, אבל אמרו לו שאין להם כעת בכספת את הסכום שהוא דורש.

עשיר אחד, ברודצקי שמו, אמר לו: "ראה, אני כעת גומר עסק, והוא יניב רווחים בעוד חמשה חודשים. אם תבוא אלי עוד חמשה חדשים, חמשת אלפים רובל שלך!" הרב מפוניבז' ביקש שייתן לו על כך התחייבות בכתב... זה הבטיח לו שלושת אלפים רובל תוך שלשה חדשים, עשיר אחד ארבעת אלפים רובל תוך ארבעה חדשים – ככה הבטיחו לו סכום של עשרים אלף רובל, אבל לא עכשיו.

בקיצור, מגיעה השבת האחרונה, ביום א' הוא צריך לשלם את הכסף – ואין לו רובל! 'למרבה המזל', החותן והחותנת שלו הגיעו אליהם הביתה לשבת [כנראה שאשת הרב ספרה להם את הסיפור]. "שאף אחד לא יקנא בשבת שאני עברתי", סיפר אחר כך הרב... "מה עשית?!" הטיחו בו, "איזו מגלומניה?! אתה בסך הכל רב בעירה קטנה – תעביר את שעורי התורה שלך באיזה בית כנסת לכמה בחורים... מה החלומות שלך? מה אתה צריך ששים דונם של אדמה? מה, אתה הולך לבנות קריה?! מי אתה? – אברך בן שלושים סך הכל"... בקיצור, 'חושך בעיניים'... והם הרי צודקים...

איך שיצאה השבת ועשו הבדלה, אמר שלום יפה לשוויגר, וביקש 'להתאוורר'... הלך לבית המדרש והתיישב ללמוד. וכשהרב מפוניבז' פתח את הגמרא, הכל נעלם. אין שוער, אין כומר, אין קרקעות... הוא כעת חי בעולם אחר! הבין את הסוגיה היטב, ברוך ה' יש לו כעת שיעור לישיבה למחר. בסיום הלימוד, הוא מרים את הראש – שתים בלילה! חשב שהמחותנים כבר נסעו, וגם אשתו כבר ישנה – אפשר לחזור הביתה...

הוא מגיע לביתו ורואה אור בבית. חשב לעצמו שבטח אשתו לא הלכה עדיין לישון, והמחותנים נשארו בבית, לראות מה

המשך בעמוד הבא...

יהיה 'מחר'... פותח את הדלת, מוצא שני עשירים, מהגבירים של פוניבז', יושבים אצלו בסלון. "שלום הרב! איפה הרב היה?" שאלוהו.

"מה אתם עושים כאן בשתיים בלילה...?!" שאל אותם הרב.

"מגיע לנו מזל טוב! לזה יש בן, לי יש בת – החלטנו להשתדך בינינו!" ענה אחד הגבירים.

"מזל טוב, מזל טוב" ברך אותם הרב, ומזג להם 'לחיים'. "כדי לבשר לי את זה נשארתם ערים עד שתיים בלילה?!" תמה. והם הסבירו לו שהם שני גבירים שכל אחד הבטיח עשרת אלפים רובל לנדוניה [אף אחד הרי לא האמין לשני...], והם רוצים 'לראות, שבאמת כל צד נותן את הסכום הנ"ל, אז זה הוציא עשרת אלפים רובל, והשני גם הוציא, כל אחד סופר את הכסף של השני... 'יופי! יש עשרים אלף רובל, אפשר לשתות לחיים! עשינו שידוך!'. כעת, היכן הם יפקידו את הסכום הזה [הרי אף אחד לא מאמין לשני?] אז הם החליטו שהולכים לרב, ויפקידו אצלו את הכסף עד החתונה, שתערך בעוד חצי שנה...

אמר להם הרב: "תשמעו, אני מקבל פיקדונות מאנשים, אבל לא בסכומים כאלה. אין לי כספת בבית, ולהיות אחראי על עשרים אלף רובל... סכומים כאלה אני לא מקבל!"

שני הגבירים הפצירו שוב ברב, שבכל זאת יסכים לשמור להם על הסכום, ענה להם הרב: "אם תסכימו שאוציא את הסכום הנ"ל למה שאני צריך כעת לצרכי מצוה, ובעוד חצי שנה [בתאריך של החתונה] תקבלו את העשרים אלף ביד – אני מסכים!"

"טוב" אמרו השניים, "סומכים על הרב!" הרב נטל פתק ורשם עליו שבעוד חצי שנה הם יקבלו את הכסף. הגבירים השאירו אצלו את הכסף והלכו.

מספר הרב: "כל הלילה לא ישנתי [צריך לשמור על הכסף]. פתחתי גמרא, למדתי עם הכסף מתחת לגמרא, התפללתי 'וותיקין', עליתי לכומר, הנחתי את הכסף על השולחן [העיניים שלו התגלגלו...], לקחתי את הכומר למשרדים והעברתי את הקרקעות על שמי...

בצהרים אני חוזר הביתה – והגבירים מחכים לי! "מה זה?" שאלתי.

"השידוך התפוצץ!" ענו... הם מבקשים את הכסף בחזרה!

"טוב", הוא אומר להם, "תשמעו, אמרנו חצי שנה... הכסף כבר לא אצלי".

"טוב, אז עוד חצי שנה שהרב יחזיר לנו את הכסף" ענו שני הגבירים. תוך ארבעה חודשים ברודצקי נתן, וזה נתן, ותוך חצי שנה היה לי כבר את כל הכסף להחזיר להם! ופוניבז' פרחה! היתה למטרופולין של חינוך: לפני השואה היו כאלף ושמונה מאות תלמידים. פוניבז' הפכה להיות מעוז של חינוך בליטא!

מה הקב"ה רצה לומר בסיפור הזה? – שאם אתה יכול לעשות השתדלות אתה חייב לעשות השתדלות, וכשאין לך שום אמצעים – הקב"ה יעשה. "גול על ה' דרכך, ובטח עליו והוא יעשה"...!

(רבי שלום מאיר ולך – דורש טוב; הובא ב'אגעדאנק')

שביבים / שאול שיף

תבע את עלבון הברדיצ'בער

הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א, היה נוהג לבוא בעתים מזומנות לבית הכנסת לדרוש בגפ"ת. לימים איקלע לברדיטשוב איש אחד מליטא והוא מופלג גדול בנגלה ובנסתר והשתקע בה, והיה מתגורר בבית המדרש ועוסק בתורה, ואחינו בני ישראל, רחמנים בני רחמנים, היו מפרנסים אותו.

פעם אחת כשבא הרה"ק מברדיטשוב לבית הכנסת לדרוש כמנהגו, וכל המופלגים והלמדנים שבעיר באו לשמוע את דרשתו, בא גם היהודי ההוא ביניהם. והנה בתוך הדרשה שדרש בפלפול גדול, קם היהודי והקשה קושיא גדולה. הרה"ק השתתק לרגע, ואחר כך נתן שלום למקשן ושאל אותו: מאין אתה, השיב לו היהודי: אני איש מעיר פלונית בליטא, אמר לו הרה"ק מברדיטשוב: הואל נא ובוא לביתי ונעיין בזה. כל העולם הבין, שהיהודי גרם עגמת נפש לצדיק בזה ששאל את קושייתו בפומבי באמצע הדרשה, שלא כמידת דרך ארץ, וגם לא מילא בקשתו ולא בא לביתו, אבל הרה"ק לא אמר לו כלום. לא עברו ימים מועטים ושוב דרש הרבי בבית הכנסת, ושוב בא והקשה לו קושיא גדולה, והלך לו עם הקושיא שלו.

אחר הדברים האלה נסעו חסידים מברדיטשוב למעזיבוז אל הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זיע"א. כשבאו לפניו שאל אותם על החדשות שנעשו בברדיטשוב, וסיפרו לו שבא יהודי אחד מליטא לברדיטשוב, והוא מצער מאד את רבי לוי יצחק בקושיותיו באמצע הדרשה. שאל אותם הרה"ק רבי ברוך: האם הלה בר אוריין הוא? והשיבו לו, שהוא גאון גדול. אמר להם הרה"ק רבי ברוך: אם יבוא אלי אראהו שאינו יודע מה דקאמר רבנן. כששבו החסידים לביתם, סיפרו ליהודי מליטא שיש במעזיבוז צדיק אחד, רבי ברוך, שאינו למדן כמו הרבי מברדיטשוב, והוא אמר שאם תבוא אליו יוכיח לך שאינך יודע כלום. אמר להם היהודי: אם אינו למדן, למה קוראין לו רבי? השיבו לו, שהוא בקי בזוהר הקדוש. מה עשה הלה, שהיה בקי בכל התורה וגם בזוהר, בחר לו מאמר קשה מאד בזוהר, ונסע

למעזיבוז לשאול פירוש המאמר הזה מאת רבי ברוך.

כשבא למעזיבוז הודיעו זאת לרבי ברוך, וציוה להכניסו אליו. כשנכנס לפניו, נתן לו שלום, והיה לפניו פתוח הזוהר במקום שנמצא המאמר שהיהודי התכונן לשאול את פירושו. הוא ראה זאת וחשב בלבו, אולי מקרה הוא, שאלו רבי ברוך: אם מר לומד תורה הרבה? השיבו: הן. שאלו רבי ברוך: מה למדת? השיב: ש"ס בבלי וירושלמי, תוספתא ספרא וספרי, האלפסי הרמב"ם, טורים. שאל אותו רבי ברוך: וגם גמרא למדת? חשב אותו אחד שרבי ברוך לא שמע את דבריו, והשיב לו: הן.

אמר לו רבי ברוך: עד שתשאלו פירושו של מאמר זה בזוהר, אשאלך פירושו של מאמר אחד בגמרא, שהוא תמוה מאד: הנה איתא במסכת נדה: כשהתינוק במעי אמו נר דלוק לו על ראשו ומלמדין אותו כל התורה כולה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסותרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה. והנה תמוה הדבר, למה צריך ללמד את התינוק כל התורה כולה, ואחר כך לסתור אותו שישכח את תלמודו? או שלא ילמדהו כלל, או ילמדהו ולא יסתרו אותו אחר זה על פיו שישכח את תלמודו. שתק הלה.

אמר לו הרבי: אני אתרץ לך, כי הנה לכאורה קשה למה היה לו להקב"ה לברוא מדות רעות, הנה למשל, השכחה מדה רעה הוא, למה בראה הקב"ה? אולם מפני שני טעמים ברא הקב"ה את השכחה: א. מפני שהתורה הקדושה היא כל כך עמוקה וחריפה וכולה רוחניות, שאי אפשר להבין אותה במוח גשמי, ואילו לא למדוה את האדם קודם לידתו, לא היה משיגה כלל. אבל כשהגיע זמנו של אדם לצאת לאויר העולם, סוטרים אותו על פיו שישכח את תלמודו, כדי שיתייגע ויעמול בתורה, ולא יהיה כאוכל נהמא דכיסופא ויבוא על שכרו בעולם הבא. ב. איתא בספרים הקדושים, שאם לא היתה מדת השכחה בעולם היה העולם חרב, כי תמיד היה עולה בזכרונו של אדם שימות, ולא היה בונה בית ועוסק במלאכה ובמשא ובמתן, לפיכך נטע הקב"ה מדת השכחה באדם. נמצא שיש שני מלאכים: האחד ממונה ללמד את האדם תורה באופן שלא ישכח אותה, והשני ממונה לסטור אותו על פיו כדי שתהא בו מדת השכחה. והנה המלאך הממונה על מדת השכחה הוא כולו שכחה, ואפשר ששכח לסתור על פיו, אבל אם הוא שכח יכול אני לסטרו. ואתה קרא נא את המאמר בזוהר, פתח והתחיל קורא 'תא חזי' ושכח שאמר 'תא', ויצא משם ושכח את כל תלמודו, ונעשה עם הארץ גדול, והיה שמש בבית כנסת.

(ספיר ויהלום פר' תצוה תש"פ - להגה"ח ר' מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

גערה בלובש "מודערן"

"ומה ששאלתני אם היו מקבלין לתוך ישיבתנו בפרשבורג בחורים כשהלכו בשערות ארוכות וכל שכן בלורית, תמה אני היאך עלה על דעתו מחשבות כאלו על ישיבתנו שיסודתה בהררי קודש, מראש צורים ק"ז רבן של ישראל בעל חתם סופר זיע"א ואחריו ק"ז בעל כתב סופר ואחריו כ"ק אבא בעל 'שבט סופר' שהקפידו מאוד שלא ילכו תלמידים בבגדי שחץ ולא יסלסלו בשערם ויראת ה' על פניהם תהיה וחס מלהזכיר לילך בבלורית, משגיח הישיבה היה משגיח בעינא פקיחא על כל זה. ודכירנא שבלמדי בישיבתנו היה בחור אחד לבוש כובע שחורה, שהייתה קצת 'מודערן', לא כמו כובעים שרגילין הבחורים ללובשם, וגער בו אאמו"ר הגאון ז"ל בנזיפה ברבים. והבחור ההוא אחזוהו פלצות וביקש מחילה בכובד ראש".

(שו"ת 'דעת סופר', או"ח סי' ה)

הנרות הללו קודש הם

/ הרב אהרן לוי, ערכים

ואז כבכל שנה נשבר היה קולו הסדוק של אפרים והוא היה פורץ בבכי תמרורים. - איפה שיינה? אה? איפה פייגלה? איפה מוישי חיים? אה??? וכשכתפיו רועדות היה שומט את ראשו ומתוך בכיו היה משבר מילותיו "הנרות הללו קויידש הם"... עד שנרגע.

החנוכיה הישנה ניצבה בתוך תיבת הזכוכית, ניכר היה כי ימי חייה חרטו בה את מאורעותיהם באיזמל הזמן. אפרים, שהיה בן גילה, ישב מולה עד שנראה היה כי קמטיו הרבים הם המשתקפים על פניה. טקס הדלקת נרות החנוכה בביתו של אפרים, משונה היה, אך הוא שמר על כלליו באדיקות רבה.

כולם ידעו! אפרים לא מדליק את החנוכיה סתם כך, בלי דמעות לא מתחילים! דמעות אלו מציפות היו את עיניו, עת היה מתקרב אליה ומלטף את פניה. משדמע, היה פונה אליה ושואל: מה את אומרת השנה? להדליק או לא להדליק?

מידי שנה עם הגיע עת ההדלקה היה מתחבט בשאלה זו.

ישנם אנשים שהכל אצלם פשוט, ברור וחד. אנשים אלו ייטלו את ה"שמש" בידיהם, יושיטוהו אל הנר, יברכו את ברכת הנרות וידליקו, כמה פשוט. פשוט משום שחייהם האירו להם פנים, ומי שמאירים לו פנים נמשך לאור הנרות. אלא שיש בעולמינו אי אלו אנשים שהחיים לא היטיבו עימם, ולא האירו להם את ימיהם. עבורם הדלקת נר חנוכה אינה ענין של מה בכך. וכי כיצד זה ידליק נרות אדם השרוי בחשיכה? וכי יש לו אש? אפרים דנן השתייך לאלו ששקעה עליהם שמשם בטרם עת, ואין דינו של חג החנוכה אצל אפרים חשוך-הלב כדין חנוכה אצל אלו המוארים.

למען האמת צריך אני לדייק בדברי עד מאוד. אפרים דנן לא נולד חשוך, בילדותו מאיר היה באור נגוהות כשאר ילדי ישראל. בתקופה זו מדליק היה את חנוכייתו הילדותית בשמחה ובאושר. אלא שאז באו ימי החושך והאפילה, ומחנות הריכוז כיבו את נרותיו בזה אחר זה. נרו הבכור כבה בחלמנו, השני והשלישי בטרבלינקה, וה"שמש" כשנרו האחרון בידיה הופרדה ממנו באכזריות על ה"רמפה" המפורסמת בבירקנאו. כך כבו נרות החנוכה של אפרים, עד שנותר לבדו כבוי ומפוייח.

עתה יושב אפרים הכבוי מול חנוכייתו, ומתחבט האם להדליק או לא להדליק? מסתפק הוא במחלוקתם של בית שמאי ובית הלל. האם "מוסיף והולך" כבית הלל או "פוחת והולך" כבית שמאי? אם אינכם מבינים את סוד התלבטותו, אין זאת אלא משום שלא האזנתם ללחישתו.

נו?... - לוחש אפרים לחנוכיתו - מה דעתך עליי? "מוסיף והולך" אני או "פוחת והולך"... אה? מה את אומרת? הלא גם את הכרת את ה"נרות" שליי? מה את אומרת??? מתחנן אפרים לחנוכייתו העלובה. וכי מוסיף והולך אני? וכי יכול אני להדליק את נרותייך?... והלא נפסקה הלכה כבית הלל ולא כבית שמאי, ואני פוחת והולך אני, אני

לא יכול להדליק, לא יכול!!! ואז, כבכל שנה נשבר היה קולו הסדוק של אפרים, והוא היה פורץ בבכי תמרורים: איפה שיינה? אה? איפה פייגלה? איפה מוישי חיים? אה??? וכשכתפיו רועדות, היה שומט את ראשו, ומתוך בכיו היה משבר את מילותיו: "הנרות הללו קויידש הם"... עד שנרגע.

ואז... בשתיקה... נכנסים היו נכדיו ועומדים סביבו. רגילים היו למעמד זה. יודעים היו כי עדים הם לטקס הדלקה ייחודי ומרומם. אצלם לא מדליקים נרות חנוכה סתם כך, כמו אצל כולם, שהרי אצל כולם שרים מול החנוכיה ואצלם... בוכים.

משנכנסו כולם, מרים היה אפרים את ראשו ועיניו הזכות שיבשו בינתיים, שבו לנטוף ונשרו על חולצתו האפורה. סוקר היה אפרים את נכדיו כרועה הסופר את צאנו, ושב להביט בחנוכיה הישנה. כמונה מעות היה סופר מולה את שמות נכדיו, ובטון מפוייס היה אומר לה: אז מה את אומרת חנוכייהל'ה? מדוע את שותקת? וכי פוחת והולך אני? מה פתאום? ראי את דודי, את חנהל'ה, איציק, יענקל'ה, את רבקי וצביה, פוחת והולך אני? לא ולא!!! מוסיף והולך אני!!! מוסיף והולך אני!!! מוסיף והולך!!! וכבר יצאה בת קול והכריזה שהלכה כבית הלל את מבינה? מחוייב אני בהדלקת הנר, במטותא ממך, אל תכעסי עלי.

וכשדמעות שמחה בעיניו, נוטל היה אפרים את ה"שמש" בידו האחת ואת נכדיו בידו השניה ומדליק את חנוכייתו הקמוטה, כשמגרונו הנשנק היו יוצאות המילים: "הנרות הללו קויידש הם". - הללו!!! - הללו!!!

הזכות לדון לכף זכות

מפורסמת ה'שאלה': הרי כל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא למען בני האדם, אז לשם מה ברא את ה'קרומקייט' (עקמימות המחשבה)?

והתשובה: כדי שבמצב שאנו מחפשים ללמד זכות על הזולת ואיננו מוצאים, נוכל להפעיל את ה'קרומקייט'...

והנה דוגמה לכף זכות מסוג שכזה, מעשה שהיה:

יהודי לקח טרמפיסט ברכב. כשנכנס אמר לו: אבל אני מבקש 'תמורה' לטרמפ...

הלה קצת נבהל: מה התמורה?

קלה מאוד. עלי לשים מעטפה אצל פלוני. הוא מתגורר בהמשך הדרך. רק תשים לו בתיבת הדואר. עניין של שנייה...

הטרמפיסט הסכים, אם כי לא הבין את הרעיון. בדיוק כמו שהוא יכול לצאת 'לשנייה' יכול גם בעל הרכב לצאת 'לשנייה'.

אחרי שהמעטפה נחה בשלום בתיבת הדואר והם כבר הפליגו לדרכם, לא התאפק הטרמפיסט ושאל: הייתה לך סיבה מיוחדת שביקשת ממני לשים את המעטפה?

הנהג ענה הכי פשוט וישר: "כן. יש לי פה כוס קפה. אם הייתי יוצא מהרכב הייתי נכנס לספק ברכה, אולי לברך שוב (ואולי אפילו בטוח לברך שוב, אבל אז ביציאתו גורם לעצמו להתחייב שוב וזה ספק ברכה שאינה צריכה) ורציתי להימנע מכך.

נכון, קשה לחשוב על זה לבד, אבל חייבים לחשוב על זה לבד. וגם אם לא נגיע להסבר שמסביר את הצעד התמוה, חייבים להבין שכנראה יש הסבר כלשהו.

וסיפור נוסף שהתרחש השנה בבית הכנסת פרשבורג שבגבעת שאול בירושלים בליל שמחת-תורה. אחד האברכים החשובים עמד ולא רקד. אני לתומי חשבתי שהוא צריך דרבון וזירוז. הרי תמיד יש את הצנועים והביישנים שאם רק מדרבנים אותם הם מצטרפים למעגלים. הוא ענה לי: "אני בתוך השנה". הייתי נבוך. לא ידעתי שישב 'שבעה'. והנה אחרי כמה דקות ראיתיו רוקד לכבוד התורה ולומדיה בכל עוז. כמובן עלה בי הרהור פגום. רבי מנחם, אמרתי לו, אתה כבר לא 'בתוך השנה'? הוא לחש לאוזני: מהרגע שהפצרת בי לעיני כולם, הכנסת אותי לגדר של 'אבלות בפרהסיה' אם אני נשאר בצד. גם 'המרא דאתרא' פסק לו שאכן כעת הוא 'מחויב' לרקוד.

אכן - לא חשבתי על כך! לא נורא, תלמדו גם אתם עלי זכות...

(גיליון כף זכות)

"לדון דיני נפשות אינך חוששך?"

/ אליעזר (לייזר) רוט

אחת מדמויות ההוד בעולם החינוך בדור האחרון, היתה דמותו של המשגיח הנערץ רבי פישל ערבליך זצ"ל, שנסתלק מעמנו באחרונה (י"ג מרחשון תשפ"ב), והותיר אחריו חלל עצום בעולמם של המחנכים, ובמיוחד בקרב המשפיעים החסידיים שרובם עמדו עמו בקשר וקנו ממנו רבות בכל הקשור להדרכתם וטיפוחם של צעירי הצאן לתורה ועבודה. רבי פישל היה תלמיד חכם מופלג, ידיו רב לו בכל מכמני התורה. הוא התעטר בתעודת 'יורה יורה' ו'ידין ידין' בעודו אברך עול ימים, הוצעו לו כמה וכמה משרות של דיינות ורבנות, אך הוא סירב להן, ובחר לגשת לשדה החינוך, לעמול ולהתייגע, לסקל ולנכש מידות רעות מליבותיהם של בחורים צעירים, ולטעת בהם אהבת תורה ויראת שמים, למען יצמחו לאילנות גדולים ועושי פירות בכרם בית ישראל.

את המעשה הבא שמענו מבניו היקרים, ואנו מביאים אותו כאן מאחר ויש בו מוסר השכל עצום וחודר כליות ולב, וראוי לכל מי שעוסק בחינוך שישנן את המסר הזה בינו ובין עצמו מדי פעם, למען יעמוד בזיכרונו ובהרגשתו ימים רבים. וכה היה המעשה: בכור בניו של רבי פישל זצ"ל, הלא הוא הג"ר שלמה ערבליך שליט"א, קיבל ביום מן הימים הצעה מאוד מעניינת. הוצע לו לכהן פאר כמגיד שיעור וכמרביץ תורה בישיבת טשערנאביל שבבני ברק, אשר יצא שמה לשם ולתהילה. אכן, להצעה כזאת לא עונים "לא", חשב רבי שלמה לעצמו, אבל עדיין כמי שיש לו גישה פתוחה וחופשית אל אחד מגדולי המחנכים בדור, הלא הוא אביו הגאון זצ"ל, יהיה זה בבחינת 'בל תשחית' לקבל החלטה שכזאת מבלי להיוועץ בו קודם לכן ולקבל את ברכתו לפני הדרך הלא פשוטה הניצבת בפניו. החזיק רבי שלמה את הטלפון חייג לאביו שענה לו בשמחה ובמאור פנים, ושמע בריכוז רב את דבריו... האב כמובן בירך את בנו ואיחל לו הצלחה רבה, אבל כשהבן ביקש מאביו דברי הדרכה כיצד עליו לגשת להרבצת התורה, וכדי להתחיל ברגל ימין, השיב לו אביו תשובה מיוחדת במינה:

"היה זה אחר נישואי", סיפר האב לבנו בכורו, "למדתי וגם נבחנתי על ארבעת חלקי השו"ע וב"ה נחלתי הצלחה רבה במבחנים. "מורי ורבי, הגאון הגדול רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, ראש ישיבת

טשעבין, הציע לי במשך אותה תקופה כמה הצעות לכהן במשרות תורניות שונות. פעם היה זה לכהן כדיין בבית דין פלוני ופעם כמו"צ בבית הוראה פלמוני, אבל את כל ההצעות הללו דחיתי על הסף, וסירבתי לשמש בהם כשטענתי בפי: עלול אני לטעות וחוששני להורות הוראה לרבים מפני גודל הפחד והזהירות בדיני ממונות, ומה לי ולצרה הזאת, מעדיף אני להגות בתורה בשמחה ובטוב לבב, ולהתרחק מהרבנות והאחריות המגיעה עמה...". "עברה תקופה והנה הגיעה אלי הצעה שקסמה לי, ולא יכולתי לעמוד בפניה. הוצע לי להיות מגיד שיעור בישיבת אמשינוב, ולהרביץ תורה לתלמידים. "נו... להיות מרביץ תורה, להיות בין מזכי הרבים... זאת הרי זכות עצומה, מה גם שאין לי פה את האחריות שאולי אפסוק הלכה שלא כדין, כי אני מלמד גמרא ואיני מורה הוראות, ועל כן לא סירבתי להצעה וקיבלתי אותה בשמחה גדולה. נכנסתי למורי ורבי, הגרב"ש שניאורסון זצ"ל לבשרו על כך, "כששמע זאת ראש הישיבה, פתח ואמר לי: תלמידי חביבי, שאלה לי אליך... עול דיינות לא קיבלת כי מדיני ממונות חששת, אולי תטעה חלילה ותיכשל בעוון גזל... "אבל להיות מגיד שיעור אינך פוחד? לדון דיני נפשות אינך חושש?" הרי זה חמור הרבה יותר, כל טעות קטנה עלולה לגרום לאיבוד נשמות מישראל חלילה, האחריות המוטלת על כתפיך כמגיד שיעור גדולה שבעתיים מהאחריות המוטלת על דיין או על מורה הוראה!!!". "אכן צדקו דברי מורי ורבי , העיסוק בחינוך ובהרבצת תורה לתלמידים צעירים, ילדים או בחורים, יש בהם ממש בחינה של דיני נפשות, וצריך להתפלל הרבה לסייעתא דשמיא ולדקדק בכל מילה והערה שאומרים לבחור, כי טעות אחת קטנה עלולה להחריב עולמות שלמים חלילה וחלילה, ולעומת מאמץ אחד קטן, מחמאה אחת שנאמרת במקום הנכון ובזמן הנכון, יכולה לבנות עולמות שלמים. "את זה אני רוצה שתיקח אתך בני יקירי, את ההדרכה הזאת תכתוב על לוח לבך, ותנצור אותה אתך כל הימים".

תולדות יעקב יוסף

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"אלה תולדות יעקב יוסף" מבאר רבינו אור החיים הקדוש, בהקדם דברי חכמינו על הכתוב "וישב יעקב" ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. ולזה נתכוין הכתוב "אלא תולדות יעקב" כלומר מה שעבר על יעקב פרשת יוסף ואחיו, יעקב הוא הגורם לכך, ע"י רצונו לישב בשלוה. וללמד דעת כי האדם הוא הגורם לעצמו אל כל אשר תבאנה עליו. ובזה כתב ליישב, שאע"פ שהיו לו ליעקב עוד תולדות, לא ראה הכתוב לפרש כאן אלא את יוסף, ולהודיע לכל את סיבת צערו של יעקב עם יוסף בנו. עוד ביאר, שצרת יוסף היא הגדולה מכל צרותיו של יעקב במשך כל ימי חייו. עוד ביאר ע"פ אמרם (סוטה לו:) ראוי היה יוסף להעמיד י"ב שבטים כמו יעקב אע"ה, אך ע"י מעשה פוטיפר "ויפוזו זרועי ידיו" אלו זרע של עשרת הצדיקים שיצאו מעשרה אצבעותיו, ולא נשארו אלא מנשה ואפרים.

עוד ביאר בהקדים הכתוב (תהלים עז) "בני יעקב ויוסף סלה" ואמרו חז"ל (סנהדרין יט:) טעם הדבר שייחס הכתוב את בני יעקב ליעקב ויוסף, כיון שיוסף זן וכלכל אותם בשנות הרעב. ולזה גם נרמז כאן באומרו "אלה תולדות יעקב יוסף" כי ע"י יוסף היה קיום לתולדות יעקב. ומעתה האריכה התורה בכל פרשת יוסף ואחיו, להראות היאך נתגלגלו הדברים בכדי שיבוא יוסף ויכלכל את אחיו.

לימוד זכות על חבירו

"נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן" מבאר רש"י, נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה, לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי דבריהם מקשה רבינו אור החיים הקדוש, למה לא נבהל יוסף מתשובתו, והיה לו לחזור לאחוריו, שהרי שכיח היזק הוא לילך אל מקום אחיו שרוצים להורגו, והרי הוא כמתחייב בנפשו. ואולי יוסף הבין דברי האיש כפשוטן של דברים, שהלכו למקום שנקרא דותן, שהרי לא הכיר בו שהוא מלאך. ולפי זה מדוקדק לשון הכתוב "וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן" שהיה צריך לומר וילך יוסף אחר אחיו לדותן וימצאם" אך לפי המתבאר מובן, שהרי האיש לא החליט לומר שהלכו לדותן, אלא שיצאו מן המקום הזה וכשמועה בלבד שמעתי אותם אומרים נלכה לדותן. ולכן היה יוסף מחפש אותם גם במקומות אחרים, ולבסוף מצאם בדותן. עוד מבאר, כי לאחר שיוסף מצאן בדותן ידע לפרש דברי האיש, לפי הפשט שהלכו למקום הנקרא דותן. או לפי הדרש, שהיו מחפשים נכלי דתות איך להרוג את יוסף. והכריע בדעתו שאין האיש מתכוין לומר, אלא שעזבו את המקום ואולי הלכו לדותן. אבל באמת עדיין האחים אוהבים את יוסף, ולא חושבים עליו שום דבר רע. והוא אומרו "וילך יוסף אחר אחיו" אחר שהעמיד את אחיו שדעה שאוהבים אותו כאח ורע.

עוד מבאר, שהמלאך ראה צורך לומר כן ליוסף בדרך רמז, הגם שיוסף לא השכיל להבין את דבריו באופן שיברח מן אחיו. כי נתכוין בזה להרבות את שכרו, כאשר ילך אחר האחוה כאשר עשה. זאת ועוד שלא יקשה לך, איך המלאך יגרום לבטל דבר ה' אשר חשב לעשות, להוריד את יוסף למצרים. אלא שידע והכיר המלאך שאין דבריו מבטלים את גזירת ה', שהרי לא אמר את דברו אלא בדרך רמז, ואינו אלא כדי להרבות את שכרו של יוסף בזה שיעמיד את אחיו שעדיין אוהבים אותו, עכ"ד.

ומזה אנו צריכים ללמוד עד כמה חשוב הענין של לימוד זכות על חבירו אפילו כשהדעה נוטה ההיפך ללמד עליו חובה. ובאותה מידה שהוא מלמד זכות על חבירו, כן ילמד עליו ה' זכות וידון אותו לפנים משורת הדין. ובזה מתחזק גם הענין הנ"ל, שהאדם הוא הגורם לעצמו את אשר תבאנה עליו. והיינו שככל שיתנהג עם הבריות בחן בחסד וברחמים ע"י שיבין את דרכם על הצד הטוב ואת כוונתם לטובה, כן יתנהג עמו השי"ת.

הקייסים שלא נכנעו לתוודרוס השני

מלך אתיופיה תיאודור (תוודרוס השני) היה נוצרי אדוק, והושפע רבות ממיסיונרים שהסיתו אותו כנגד יהודי אתיופיה (ביתא ישראל).

באחד הימים שכנעו אותו המיסיונרים לכפות על היהודים להתנצר. לצורך כך זימן המלך את כוהני ביתא ישראל (הקייסים) לוויכוח פומבי עם המיסיונרים, שבסופו תכנן להכריח אותם להמיר את דתם.

הקייסים שהוזמנו לוויכוח חששו מאוד מהמפגש, אך בלית ברירה התייצבו בארמון חמישה קייסים מנכבדי העדה: אבא שמעון מקווארא, אבא אמבאייה מטאקוסה, אבא זיאמו ואבא ווארקו מתיילגה, ואבא צגאי מוולקאיט, ואיתם יהודים רבים שבאו ללוותם.

הפולמוס נמשך ימים אחדים, והקייסים עמדו בגבורה בוויכוח עם המיסיונרים, ודחו את טענותיהם אחת לאחת.

כשראה מלך אתיופיה שהקייסים אינם נכנעים למיסיונרים והם איתנים באמונתם, הוא התמלא זעם ודרש מהם להתנצר. משסירבו, הורה לחיילי המשמר להכין את רוביהם, ואיים על הקייסים שאם לא ימירו את דתם יוצאו להורג מייד. כל הנוכחים התמלאו אימה ופחד, אך לפתע קם אבא שמעון על רגליו ואמר למלך בנחישות: "בענייני מוות, הו תיאודור, אתה הוא האדון עלי אדמות, ובידך השליטה המלאה על גופי. אבל בשמיים, שם ישנו אדון אחר, ואין לך כל שליטה עליו."

לשמע דבריו קמו שאר הקייסים וקראו: "גם אנחנו מוכנים למות למען אמונת אבותינו."

כשראה המלך עד כמה הכוהנים נחושים בדעתם התרכך וביטל את רוע הגזרה: "הידד פָּלָשִׁים (שם גנאי ליהודים באתיופיה), אל תיראו, כי לא תמותו."

■

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net